

rova sumorna predviđanja, kojima ne bi trebalo biti mjesto u historiografskom djelu, no u kontekstu popularne znanosti kojoj ova knjiga pripada one funkcioniraju kako bi čitatelj bio dodatno zainteresiran te se osjetio angažiranim.

Što se tiče leksika kojim se autor koristi, on nije stručan, već je više prilagođen općoj čitateljskoj publici. Temeljna je karakteristika Hararijeva pisanja da na jasan i često dovtljiv način, preko osobnih refleksija, tumači problematiku kojom se bavi u djelu. Glede autorove perspektive, Harari uspijeva stvoriti dojam kao da piše bez gotovo ikakvih predrasuda i emocija te kao da s distance promatra dani problem, što je posebno pohvalno, no to je najviše vidljivo u ranijim dijelovima knjige, dok u kasnijim, kao što je već spomenuto, u interpretaciju ulaze i autorovi osobni strahovi i animoziteti.

Igor Krnjeta

Nacionalizam i prosvjeta u Jugoslaviji prije Drugog svjetskog rata

Peter Troch, Nationalism and Yugoslavia: Education, Yugoslavism and the Balkans before World War II, London-New York: I. B. Taurus, 2015., 319 str.

U drugoj polovini 2015. godine iz tiska je izišla knjiga koja se bavi problemom izgradnje nacije na prostoru bivše Jugoslavije u razdoblju između dvaju svjetskih ratova. Zapravo se radi o doradenom tekstu doktorske disertacije objavljene na Sveučilištu u Ghentu, čiji je autor znanstvenik mlađe generacije Pieter Troch. Autor je inače poznat po člancima objavljenima u posljednjih nekoliko godina u kojima se na induktivan način bavio ovom temom. Za njih je istraživao po arhivima i knjižnicama i u našim krajevima. Stoga je ova knjiga nekako obuhvatila, ali i uvelike proširila njegova ranija saznanja. Temom (nemogućnosti) izgradnje jugoslavenske države i nacije u međuraću dosad se bavilo više autora, obrađujući je iz više raznih perspektiva. Pieter Troch donekle je jedinstven jer se tom problemu posvetio istražujući prvenstveno transmisijske odgojno-obrazovne te kulturne (i kulturno-religijske) napore tadašnjih vlasti. U konačnici, analizirajući načelna i faktična zaduženja prosvjetnih tijela, nastavni kadar, programe i udžbenike koji su se koristili u osnovnom školstvu, autor nam nastoji pokazati kako se izgrađivalo državno i nacionalno jedinstvo kroz segment školstva.

Knjiga započinje vrlo dobrim uvodom (*Introduction*; str. 1-14) u kojem autor naglašava *jugoslavizam* kao koncept intelektualaca 19. stoljeća te da tek u vremenu njegova oživotvorenja nakon Prvog svjetskog rata možemo opipljivo pratiti njegov put izgradnje. Uvod nas upoznaje i s glavnim autorima koji su se bavili temom jugoslavenskog nacionalizma, ali daje i izvrstan pregled metodoloških i teorijskih koncepata koji nam mogu pomoći u općenito boljem razumijevanju teme izgradnje (nacionalne) države.

U prvom dijelu knjige (*Part I: The Framework: Yugoslavism, Politics, and Education*; str. 15-50) Troch nas uvodi u probleme. Prvo potpoglavlje daje nam kraći pregled

političke povijesti međuratne Jugoslavije, naglašavajući političku, nacionalnu, kulturnu i ekonomsku raznolikost i nestabilnost. S druge strane, nastoji nam pokazati ulogu koju je imalo obrazovanje za vladajuće krugove i razne intelektualce. Ono ne samo da je trebalo biti predvodnik na polju modernizacije države, već-pogotovo u vremenu šestosiječanjske diktature-graditelj novog društva, ali i jedinstvene južnoslavenske nacije.

Sljedeći dio monografije (*Part 2: The Possibilities: The Inclusive Approach to the Yugoslav National Identity*; str. 51-138) podijeljeno je na čak četiri potpoglavlja u kojima autor prodire u različite osnovne elemente obrazovanja u raznim dijelovima Jugoslavije, gledajući kako se obrazovanjem i odgojem kultura i politički ciljevi ostvaruju u jednoj, još uvijek na razne načine prilično razjedinjenoj, državi. Najprije se dotiče pitanja jezika i njegove pozicije u obrazovanju, pokazujući kako se jezično jedinstvo nikada nije, niti se moglo ostvariti u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Zatim se slično osvrće na pitanje upotrebe i zloupotrebe, tj. tumačenja i uloge povijesti u nastavnim programima. Zanimljivo, autor uočava da dok se na polju pisanja udžbenika radilo na pokušaju spajanja raznih povijesnih priča u jedan južnoslavenski kontekst, iz raznih su odobrenih priručnika ipak izvirale jasne razlike, ovisno o mjestu izdanja, tj. hrvatskoj, slovenskoj ili srpskoj perspektivi jugoslavenskog povijesnog razvoja. Slično je bilo i s percepcijom jugoslavenskog nacionalnog teritorija, koja je vidljiva u udžbenicima. Kada to spojimo s još jednim bitnim elementom kulturne razlike, vjerom, onda vidimo da i na tom polju nisu postojala jedinstvena poimanja idealnog jugoslavenskog čovjeka. Iz svega proizlazi da je zapravo samo shvaćanje jugoslavenstva ovisilo o raznorodnim kulturno-nacionalnim perspektivama raznih dijelova države te da je do njezina kraja koncept poimanja i služenja *jugoslaventvom* zapravo bio previše heterogen da bi doista se mogao jednoobrazno prenijeti na sve državljane.

Treći dio (*Part 3: The Limitations: Exclusionary Understandings of Yugoslav Nationhood*; str. 139-238) ipak nam govori o naporima vlasti da sve te (u širem smislu) kulturno-nacionalne nejednakosti pokušaju prebroditi te izgraditi jedinstvenog *homo jugoslavicus*. Ipak, čak se i na polju režima, pogotovo u doba diktature, pokrenutih nacionalnih i religijskih proslava vidi kako su se one u raznim krajevima države različito shvaćale. Dobar su primjer proslave dana sv. Save, kojem je režim početkom 1930-ih namijenio ulogu jednog od heroja i mitskih otaca jugoslavenske nacije. Ipak, proslave dana sv. Save koje je organizirala državna vlast iz raznih su se razloga pokazale neprihvatljivima za Slovence, Hrvate i Muslimane, ali i Srbe. Troch nakon toga postavlja i pitanje kako su koncept nacionalizma prihvatili te tumačili upravo oni koji su bili zaduženi za njegovo širenje u društvu-učitelji. Autor dobro uočava da ni među nastavnicima nije bilo konsenzusa oko tog pitanja. Kroz konkretne primjere podupiranja i otpora ideji jugoslavizma Troch vidi kako su (povremeno vrlo paranoični) režim i sami učitelji često na razne načine rabili, ali i zlorabili taj koncept. Autor nakon toga završava potpoglavljem u kojem daje svojevrsni zaključak, analizirajući dugoročne perspektive koje su na društvo ostavili spomenuti modaliteti koji su se primjenjivali u školstvu, pitajući se koja je bila uloga odgoja i obrazovanja, religije i pojma nacije u očima raznih nacionalizirajući režima, koliko su ti napori bili uspješni te kako su se odrazili na život stanovništva. Na kraju knjige dolaze iscrpne bilješke (*Notes*, bolje rečeno, *endnotes*), zatim popis korištenih izvora i literature te indeks imena i pojmova koji se spominju u knjizi. Možda knjizi nedostaje bar neka karta, fotografija ponekog aktera ili tablica, koje bi čitateljima (posebice stranima, koji se tek upoznaju s temom) preciznije i bolje vizualno predočile kompleksnost opisanog, ali i bez toga ona je prilično jasna.

Nationalism and Yugoslavia Pietera Trocha zanimljiva je knjiga koja nas upoznaje s (ne)mogućnostima izgradnje jugoslavenske nacije u međuraću. Njezina je dobra strana ta što na hladan, znanstveni način nastoji prodrijeti u bit koncepta jugoslavizma i njegova značenja za razne aktere koji su se njime koristili, pogotovo za krugove na vlasti i razne intelektualce. Ipak, za razliku od drugih sličnih naslova, koji ostaju u toj apstraktnoj sferi intelektualnih promišljanja i shvaćanja, ova se knjiga pita kako se jugoslavizam na razne načine transferirao na običan puk, koji su se pritom problemi javljali između proklamiranog i ostvarivog te zašto taj koncept nikada nije dobio široku potporu. Autor pritom naglašava kompleksnost tih problema, na koje ne nudi svugdje jedinstven odgovor. Uzeti u ruke ovu monografiju mogu svi oni koji su zainteresirani za probleme koji prate izgradnju država i nacija, posebice oni koji traže jasno određivanje uloge odgoja i obrazovanja, religije i pojedinaca koji sudjeluju u tim istim procesima. Zbog obrađenosti međuratne Jugoslavije, treba je svrstati uz bok mnogih drugih naslova kojima su strani autori, poput Christiana Axboea Nielsena, Andrewa Barucha Wachtela, Sabine Ramet, Vesne Drapac i dr., pokazivali svu kompleksnost iza pitanja poimanja, upotrebe i zloupotrebe koncepta jugoslavizma u monarhističkom razdoblju naše prošlosti.

Stipica Grgić

Barbanski i prošinski stradalnici u austrougarskim logorima

Samanta Paronić, Logori smrti. Potresna stvarnost barbanskih i prošinskih „evakuiraca“ (1914. – 1918.), Pula: Geaidea, 2015., 116 str.

Monografija mlade, prepoznatljivo nastupajuće istarske povjesničarke Samante Paronić *Logori smrti. Potresna stvarnost barbanskih i prošinskih „evakuiraca“ (1914. – 1918.)* o istarskom egzodusu 1914. – 1918., uzrokovanom vojno-strateškim potrebama Dvojne Monarhije, vrijedan je doprinos poznavanju dijela traumatičnih i tragičnih događaja istarske povijesti u vrijeme Velikog rata. Knjiga započinje uobičajenim Uvodnim napomenama, kurtoaznom Riječju zahvale i Predgovorom koji potpisuje prof. dr. Slaven Bertoša, ujedno i recenzent knjige. Bertoša, uz ostalo, piše: „Valja istaknuti činjenicu da je za područje Barbanštine i Proštine ovo prvo sustavno istraživanje i prva monografija o navedenoj problematici, koja donosi niz novih podataka koje je otkrila i zapisala autorica ove knjige“. Prof. dr. Nevio Šetić, drugi recenzent, u svojoj recenziji naglašava: „Prodirući u tamne zakutke istarske povijesti XX. stoljeća, ova monografska publikacija otvara pogled u turbulentno razdoblje obilježeno stradanjem velikog broja stanovništva u vrtlogu, do dana današnjega, u kolektivnoj mentalnoj svijesti nezaboravljenog egzodusa“.

Kroz deset poglavlja autorica nas vodi na dugi put bez sna, a za mnoge Barbance i Proštinare bez povratka, detaljno opisujući njihov život u brojnim logorima Austro-Ugarske Monarhije. Drama napuštanja zavičaja sa svim posljedicama, od onih gospodarskih, demografskih i općedruštvenih do osobnih i intimno-psiholoških, povezana je u smislenu

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 48

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2016.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 48

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Željko Holjevac

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor

Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Dražen Nemet (engleski / English)

Tisak

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 48

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU